

INTRODUCCIÓ A UNA VISIÓ POÈTICA DE LA CERDANYA

Renada-Laura PORTET

El més gran poeta que tenim —i que potser hagin tingut mai— a les nostres terres nord-catalanes, és en Jordi-Pere CERDA, pseudònim d'Antoni CAYROL, fill de Sallagosa. I a la seua OBRA POÈTICA (166 poemes publicats), la *Cerdanya* hi fa el paper de la *soca-rel* de la qual brota *l'arborescència creativa*. Nucli afectiu d'arrelament, la Cerdanya és el niu familiar, el focus, l'eix, el centre de la seua obra com és el centre del seu món:

«Entremig de totes les terres,
tu, el meu país, ets com un niu d'ocells;
ets com un niu d'ocells a la forca d'un branc,
i caps sencer en el palmell de la mà,
entremig de totes les terres.

(...On és Barcelona, Capital,
on polsa al viu un cor de milions d'homes,

...On és París.
On són Londres, Nova York,...)

(p. 204-206, *Entremig de totes les terres*)

Però no per això el poeta s'hi enclourà com en una torre de vori. Al contrari, és «ajagut dins la prada» cerdana, com li arriba més bé «el respirar dels pobles», els pobles del món sencer. (poema: «Oh món» p. 200-204).

Veiem que, a l'obra d'en Jordi-Pere CERDA, la poesia no se separa mai del seu temps —el nostre—. La seua poesia és *història*, també. Amb preses de posició personals i engatjaments declarats com en el poema: «Entre Sallagosa i Llívia» (p. 204-205-206), on el poeta s'aixeca en contra de la partició irracional de la pàtria seva entre dos estats... no catalans!:

«Somiant-te abolida, frontera il·lusòria, / cortina de pollancs, que el sol tira i desfà,

...Nord-Sud./ Com si la flor espellis dos pétals / diferents, banda i banda del cor, / desdint-se l'un a l'altre. / Nord-Sud.»

Aquesta obra poètica és tan rica que se'n podrien fer molts estudis, molt sabents i escorcollats, sense arribar a exhaurir-la ni treure-ne'n tot el suc. Amb tot el respecte i la gran admiració que li portem, deixarem «parlar» el text sense entremesclar comentaris, sinó, ça i lla, alguns apunts de presentació. Comencem, molt limitadament, per un sobrevol primer, en què la visió serà més que més *panoràmica*, tal com ens la lliura també a vegades el propi autor,

1) *Davant el cel* de la Cerdanya:

«Tan gran el cel, tan gran. / Quantes pastures per a engegar-hi / els moltons de la terra, / amb aquell xic de pols que marca / els camins ramaders» (p. 120).

2) o amb la visió de conjunt, a ull nu, sobre el seu poble, vist com dalt d'un avió: (*poble*):

«El meu poble enmig dels blats, / rodó com un niu d'aloses, / amb una ramessa d'ous / pigallats damunt la clòfia. / Pigallats amb grans de cel,» (p. 108-109).

3) Però, comparat amb el de les terres «baixes», quin és, sintèticament, l'ambient general de les altes terres cerdanyoles?

«Terres tristes de Cerdanya / quan la dolçor primerenca / puja de les terres baixes.

...Aqueixa vall mig partida / pren un aire de desaire: / d'aquí blanca, d'allà grisa» (*Els dies llargs*, p. 92-93).

I. La coneix tan bé, la seua terra!, al llarg de totes les estacions de l'any.

a) A vegades, tanmateix, *la primavera* hi és feliç, per *pasqua clara* (p. 124-125).

«Pasqua clara / tens el dia / com butllofes de sabó

... El sol davalla, / riu d'espriu / ros i més ros / que una cabellera de nena;

... quatre pedretes morades fan brillar / la riquesa de viure.»

o a l'*abril* (p. 131):

«La tarda riu mentre, sobtat entre dos núvols, / un raig de sol li verdeja la galta»

mentre la pluja de *maig* (p. 133) li fa una faç dramàtica:

«La pluja regala per la cara arrufida del cel / amb la suor d'una tarda angoixosa / fent lluentors sota el mirall dels núvols.»

b) A l'*estiu*, però, riuen les guatlles (*enganya l'estiu*, p. 118-119):

«i el riure de les guatlles / amb faç de fulles i llavis de vi blanc;

... sota el sol gravellut / de suors i d'afanys;»

c) *La Cerdanya al setembre* (p. 140-141), és motiu per un magnífic poema d'un fort sentit bucòlic, el lirisme del qual, molt «cerdanià», no deu res a Virgili:

«No sé per què la Cerdanya al setembre / em fa pensar en el raïm verol. / Els bous porten els camps en les carretes,

... per a mi queda el meu país, / mocadoret brodat de menta,»

d) *A l'hivern* (p. 129-130), cal «fer pit» a «la gelor», encara que «el sol» no hi falti:

«S'ha instal·lat el sol al cor de l'hivern / com, dins un mirall, / la llum tremola de viure, / minyona jove i nua,»

Malgrat la fredor «blava», el sol és sempre l'amo de casa, en aquelles altes terres meridionals:

«Clarivalent claror del dia.

Des del paller, jo em miro el sol; / damunt els llosats s'acapella, / com el vol d'un eixam d'abelles / sus d'un punyat de rovellons.»

III. La Cerdanya essent «la comarca poètica única»* on es desenvolupa l'obra d'en Jordi-Pere CERDA, els seus versos són un mener de *topònims cerdans*, topònims menors de les fonts, dels rius i dels llocs-dits, topònims majors dels pobles veïns entre els quals destaca amb freqüència el llogarret de *Llo* (tocant a Sallagosa) on:

... «el paisatge / ... sempre vol fugir pel cim, / rastrejant núvols de viatge»
(p. 74-75, *Llo*)

I «Quan cau el dia en la foscor, / que pertot s'encenen les llànties, / sembles tu,, poble de Llo, / aquell altar de la Dolor / que es fa per Setmana Santa». (*Quan cau el dia*, p. 75-76)

A Llo, hi ha una font (*La font de la monja*, p. 77-78) que, «a la vesprada / calla els sospirs, cantant a batzegades». *Les Campanes de Llo* (p. 82-83), elles, «ballen dins l'aire / enmig d'un campanar de pedra i cel».

Entre Sallagosa i Llo, un agregat de cases: *Vedrinyans* (p. 73-74):

«Vedrinyans de les altures, / Vedrinyans enmig del vent, / com una mar que t'emporta / i sempre et va deixant dret, / amb l'espina colltorta / com gos aganyit i esquerp.»

De l'altre costat de Sallagosa, un altre agregat: *Ro*, del qual l'autor canta la *Font de les Maries* (p. 106-107):

«Font de les Maries, / dessota el camí. / Un manyoc d'ortigues, / un saüc florit,...

Font de les Maries / a davant de Ro, / com un senyader / posat a la porta. / La vaca, passant, / hi estira el canyó / amb el gest lleuger, / clàssic, de devota.»

Un poc més lluny, al fons d'una «vall fonda, negra i fosca»: *Valcebollera* (p. 71-72-73).

«Valcebollera, / poble pobre de pobres,» / ... «Vall fonda, negra i fosca, / Valcebollera, oh pobre!»

El poble del poeta: *Sallagosa*, on viu, on ha viscut, ell se l'estima en tanta manera que el veu: «perfecció d'un miracle / encertat entre quatre camins» (*Nocturn*, p. 125-126).

III. En el paisatge, quins són els elements predominants?

1) Naturalment, les *muntanyes*, les properes tant com les llunyanes, a l'horitzó:

«Rodona com una mama; / la muntanya de Bagà / s'ageganta, cel enllà, / com un pit de dona mare.

... a mi em sembla que el bon Déu / d'amagat hi apunta els llavis.»

(*Muntanya*, p. 84)

Muntanyes sempre animades com d'una vida personal, juganeres fins i tot!, enmig d'una cosmogonia panteista, com ho veiem a la p. 95 del poema *Els moscos del Mas Rondola*:

«La lluna no sap on cotxa / si a Puigmal o a Cadí, / posa un peu a cada serra, / i al mig toca el violí.»

En *Com braus* (p. 133-134), les revesteix de metàfores manllevades a la vida cerdanyola; són com «espigues», «pomes», «braus»:

«Com braus sou / lluents i foscors / amb un quelcom d'esquerp / de pasturar al salvatge»

I el poeta en fa i en té tot un repertori que coneix pam a pam (*Muntanya i més muntanya*, p. 113-114). El *Carlit* es destaca, aïllat, sigui en el precedent poema, sigui en un poema que li dedica expressament: *Carlit* (p. 146-147).

2) Entre les plantes, imposen llur presència els arbres i essencialment els *polls*. A Llo, «dos polls claven el paisatge». (Són anomenats també pollanques, o encara pollanques, per evitar, segons ens ha dit: l'ambigüetat amb el... paràsit.)

«Durs i metàl·lics, els pollanques / travessen el sostre de broma / com un tribe clavat dins la fusta. / Amb ells penja del cel / tot un terrós d'argila ple de sang / i l'ametiló verd de Cerdanya».

La Cerdanya és també el país de *l'herba*, a la qual el poeta dedica tot una obreta que s'intitula: *herba* (p. 153):

«Herba dolça, la meva cara hi tomba. / Una esmolada fulla talla la meva imatge / arran de l'ull. L'ortiga envelluta el llavi / de pèl moixí i de besos verinosos.»

Terra de Cerdanya «tendrera i verda» (p. 154) on, entremig de tanta herba, tal vegada perfumada de *menta* (p. 139, 140), pica tanmateix l'*ortiga* (p. 68-69, 70, 153). I terra pagesa, a la Cerdanya no hi poden faltar *les plantes dels horts* (p. 139), encara que el poeta no pugui gaudir, al defora, d'aquella sana producció ecològica, tancat com és, a l'agost, a la botiga, que «l'apareda entre quatre murs»:

«Ni ho sé, que les monges han florit a l'hort, / ni he vist tremolar l'herba d'amor, / ni he olorat la menta borda, / ni he vigilat l'estrella groga de la carbas-sa... / ... si jo pugués portaria entre mans / el ram de vellut fosc d'una col / amb el seu cor replè / i la bava argentina dels cargols».

3) En aquest paisatge agrest, hi serpentejen unes *vies* que «sembla que no van enlloc / sinó d'un poble en un altre». Són les «rutotes de Cerdanya» (p. 68-69) que «s'encolobren dins el sol / i els camins els donen volts»... *Camins dels horts* (p. 69): «entre parets / de color groc / on es peülliguen / brots de lilà / i verdes ortigues». El gran *Camí de Formigueres* (p. 90-91), ell, va:

«sota el camí de Sant Jaume: / les esteles cap a Espanya, / i nosaltres cap a França.»

4) Al llarg de l'any, reflueixen les *lloses*, sigui en els «tarters» muntanyencs, sigui posades en els *llosats* dels pobles:

(p. 66, *Els llosats*)

«Els llosats tenen cares, / tenen cares que diuen, / parlant baix, moltes coses per a aquell qui se'l mira.»

(p. 91-92, *desembre*)

«Els llosats del desembre / semblen uns fulls de vidre;
... tenen un moviment / d'instint, abans de la neu, / com un cluc de parpella.»

(p. 151, *Trucatge*)

«No fossin els llosats, / baixaria el cel / fins a tocar terra».

5) *L'habitable* hi és sempre humil, i receptacle de vida senzilla: «quatre murs, una llosa / i dos pams de paret / a apuntalar una porta / d'on s'escapa un alè / de vida arraconada / al fogar del bressol / i al braser enllaçada.» (p. 67, *Els llosats*). I quan n'hi ha una més ufanosa, com *la casa roja* (p. 81), sembla que tingui «vergonya / d'éser tan bonica al festeig del sol».

6) En un país de ramaderia, entre els animals, hi sobresurt, ben entès, el *bestiar de llana*, amb el seu *ferum*:

(p. 67): «La ferum de l'ovella / callada en el silenci / i aquell caliu que tira / el xai vora la feda.» (*Els llosats*)

(p. 73): «amb ferum de bestiar / dins les estables closes» (*Valcebollera*)

(p. 143): fins les dones (*dones de Llo*), que porten aquella fortor «ovina» sobre seu, «pintades» que són, «de ferum d'ovella».

Detalls repetits, clar, en un país de vida pastoral; p. 137, tot un poemeta dedicat als *moltons*: «Moltons damunt la serra / ...alcen de quant en cent / ... un morro tot lluent, / brúixula on ve a marcar-se / la paciència del temps.»

També es mereix tot un poema *La mula* (p. 85) que «pastura a la pradera enllunada / ...puntant narius de viola».

I (p. 141), *els galls*, tot igual, són omnipresents en un poema, on llur crit sembla ser l'única animació fònica matineria del lloc.

Però el caçador que és en Jordi Pere CERDA sap destriar el crit d'una au no domesticada: (p. 117) *l'alosa* «ensangonada», té un «cant que l'assolella» i «fa tornar vidre l'aire». Però en ell, «romàs a terra», aquell crit li «fa angoixa».

IV. L'activitat humana? *Gent de la terra, homes i dones*:

(p. 68) «una vida lligada / per l'arrel a la terra.» (*Els llosats*)

(p. 71) «les ombres ballen, / el poble dorm... / Pels horts treballen.» (*Camins dels horts*)

A la Cerdanya, la vida hi és dura, ferrenya. Tothom s'afanya a la feina, fins les dones:

(p. 143) «Dones de Llo / suors negres de la terra / solidificades al sol.» (*Dones de Llo*)

(p. 96) «*Els mossos del mas Rondola* / l'aper als dits matins i tardes, / sem-bren la collita nova / d'una esperança rebel·la, / la pell d'escorça de roure / i una font que a dins tremola / d'una vida insatisfeta.»

Els oficis que s'hi destaquen són tots camperols o pobletans: *llaurador, segador, pastor, rentadora*.

(p. 80) *Tu llaurador*: «Tu llaurador, / llaurador de les hores / que esclafes sota els peus / amb els terrossos,»

(p. 107) *Segador*: «Segador segant amb calma, / al llostre, amb mà tropical, / dibuixa en la teua espatlla / l'altar feixuc del treball.»

(p. 87) *A la rentadora* de poble de fa anys, sense la màquina d'avui dia, no se li feia gens agradosa la seua feina: amb les «mans totes roges... dins l'aigua fresca» o «gelades» i «emblavissades de fites» a l'hivern, i sempre «de genolls», «l'esguard cansadís».

El paper predominant, però, el té el pastor; (p. 83) «*El pastor* guarda el ramat / com un vol de satalies; / enmig de l'herba amorrat, / guardar és tota sa vida».

(p. 138): «El pastor palplantat, tossal de pedra estrany, / avar de moviments, el dia el va voltant / com si el sol rodolés cim per cim de l'espatlla.»

I fins els treballadors immigrants o refugiats, quan vénen a la Cerdanya, hi fan de pastor (com en l'admirable poema del *Pastor andalús*, p. 96-100):

«En aquell cimall / de l'alta Cerdanya, / el món giravolta / com una avellana / al clot de sa mà; ...

... i ell alça el bastó, / l'arma que li queda / per a vèncer el mal; / i l'amor dels homes / florida en el cor, / que és l'arma més bella.»

Amb aquestes commovedores paraules de fraternitat universal, veiem, en acabar, que, en aquest poeta, l'amor al proïsme no se separa mai de l'amor que sent per la seua terra. I és l'amor primer a la seua Cerdanya que el porta a l'amor universal, en una mena d'*irradiació*. Fins en els poemes amorosos dedicats a la seua dona: *Elena* (dels quals l'editorial Columna acaba de fer una reedició a cura del dr. Àlex SUSANNA), la Cerdanya hi és present:

«La neu encarapaça de glaç el Pirineu, / l'arbre és sec, l'ovella escriu / dins l'aire herbes per al seu rosec, / i l'aigua té un vestit fet d'escafes.»

(p. 175) *Dietari de l'alba*

Res de retòric, doncs, en ell. L'amor a la seua terra va lligat a la seua pròpia carn d'home.

A mode de conclusió, diríem que si alguns poetes manipulen només paraules, fonemes buits, soroll de cendres sense vida, ell, en Jordi Pere CERDA, treu del seu pit germans i terra, llum i herbes, muntanyes que són braus, l'espada esgrimida i la flor, història i lluites, la pena dels homes i els seus goigs, tot el que, contra el nostre cor, ressona. Nascut a Cerdanya, fill de Cerdanya, ha fet de tot el que entra a la seua Cerdanya un món viu d'autèntica i pura poesia que ens convida a compartir amb ell des del cim de la seua intransmissible traça i *veritat*.

* * *

* «*la comarca poètica única*» = citació, d'en Pere VERDAGUER en el pròleg que va fer a l'*Obra Poètica* d'en J. P. CERDA.

. L'estudi aquest està fet a partir d'aquesta *Obra Poètica* d'en Jordi Pere CERDA, col·lecció Tramuntana, editorial Barcino, Barcelona 1966.

NOMS PROPIS DE PLATS

Com a clausura del 13è Col·loqui de Puigcerdà, els organitzadors invitaren els participants a una «degustació d'entreteniments cerdans», i a una magnífica actuació de l'Esbart d'Alp. Heus ací la llista dels *Entreteniments Cerdans* (àpat servit per Ca l'Eudald): Torrades de Pa de Fetge / Cargols de Prullans a la Llauna / Croquetes d'Au / Full de Moxarçons / Barrejat d'Ous amb Carreroles de Primavera / Arròs a la Cassola / Amanida tèbia de Xicòies amb Rostillons / Llengua de Vedella Brasajada / Truita de Botifarra amb Seques / «Cazulat» de Cerdanya / Cap i Pota a la Catalana / Bunyols de Nata i Crema / Teules / Vins Blanc i Negre / Cava Català.*

(* Vol dir Xampany del Penedès...).